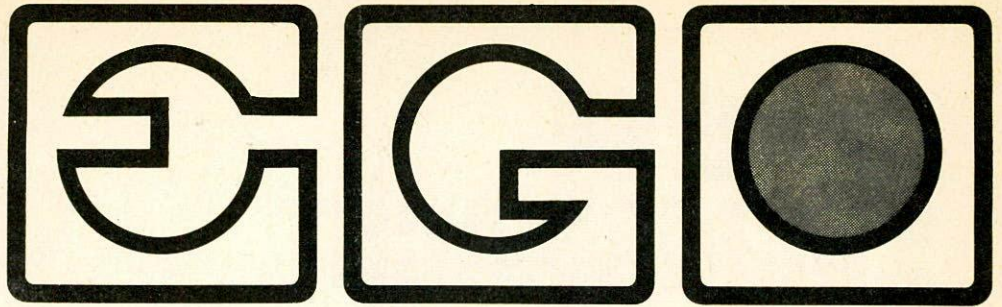

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis,
Hoofdstr. 84, Driebergen
Telefoon 03438-2878
Redacteur H. Lips,
Hoofdraadsman

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN. Nr. 10 OKTOBER 1973 - 12e JAARGANG

Abonnementsprijs f 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

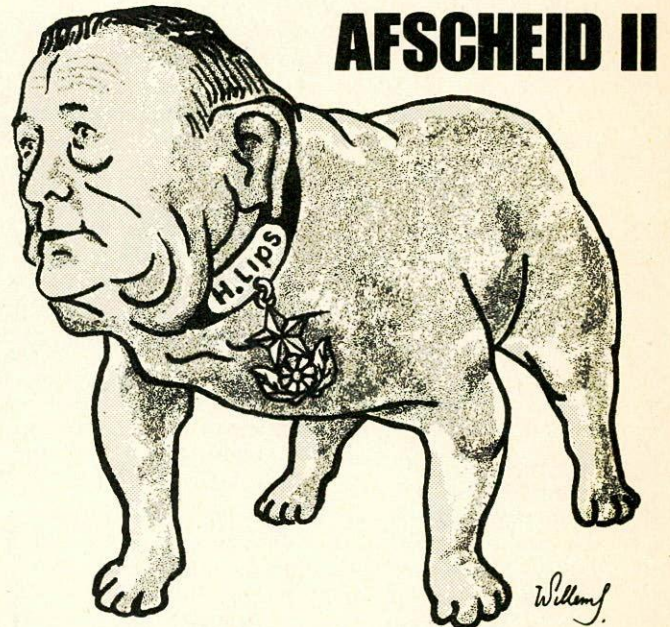
Van Mierlo over China

Eerlijk gezegd, we worden de laatste tijd al weer bijna overvoerd met informatie over het rode China. Toch blijft een interview met Hans van Mierlo de moeite waard. Hij was er zelf! (blz. 10 en 11).

Frank en Eva een slechte film

Willeke weer eens in bad! (zie pagina 6 en 7)

Hoofdraadsman vertrekt!
„begreep er geen donder van”

„was lief voor de dpl-s”
„wist zijn plaats nooit”

„Het is en blijft en rooie hond”. Zie pagina 1 en 5

AFSCHEID II

VANWEGE BIJLEZEN

Een foto van Ethel Portnoy schrijfster van een der verhalen die Dick Zaal op blz. 3 bespreekt! Van wege bijlezen! Gebeurt dat in de militaire dienst nog? Wij hopen het!

Vaste medewerkers:

Jan Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Dick Zaal

Leen Pfrommer

De „ijstijd” is weer in zicht. Wat gaat de nationale ploeg doen? Leen Pfrommer moet dit weten (zie pagina 12)

MENS EN KRIJGSMACHT

Er is eind september een nota verschenen van de humanistische raadslieden en vormingsleiders in de Nederlandse strijdkrachten.

De nota draagt de naam: Mens en Krijgsmacht. Het is niet voor de eerste keer dat wij ons met een nota tot de buitenwereld richten.

Drie jaar geleden, september 1970, verscheen onze nota „Nu en Straks”. In deze nota werd getracht een schets te geven van de maatschappelijke veranderingen die zich in de jaren daarvoor hadden voltrokken, van de veranderde opvattingen bij een belangrijk deel van de jeugd (en dus ook bij de dienstplichtige militairen) en van de consequenties die daaruit voor de geestelijke verzorging in de krijgsmacht voortvloeiden.

In de drie jaren die sindsdien zijn verlopen hebben zich vele gebeurtenissen in en rondom de krijgsmacht voltrokken, is het bestaan van de krijgsmacht, met alle consequenties van dien, steeds meer onderwerp van discussie geworden en is met name ook de plaats van de mens in de krijgsmacht in de publieke belangstelling gekomen.

Vanuit de humanistische geestelijke verzorging is regelmatig aan de discussies deelgenomen en enkele malen hebben wij gemeend door openbare verklaringen te moeten stelling nemen t.a.v. problemen die aan de orde kwamen.

Het is duidelijk dat er in de krijgsmacht de laatste jaren nogal wat is veranderd en wij zijn van mening dat dit veranderingsproces zich in de komende jaren nog zal voortzetten.

Dit heeft in onze kring de gedachte doen ontstaan dat het nuttig zou zijn als wij in een samenvattend rapport onze visie op de huidige plaats van de mens in de krijgsmacht zouden trachten vast te leggen en daaraan een aantal suggesties voor een mogelijk veranderingsbeleid zouden vastknopen. Onderlinge discussies in onze groep in de eerste helft van het jaar 1973, die uiteraard verband hielden met wat daarvoor reeds in onze kring was besproken, hebben tot het concept van de nota geleid. De uiteindelijke tekst ervan is vastgelegd op een bijeenkomst van onze raadslieden en vormingsleiders op 20 augustus 1973.

Wij hadden er behoefte aan om voor alles nog eens uiteen te zetten wat wij zien als de inhoud

van de humanistische levensvisie en wat daarvan de consequenties zijn voor inhoud en methodiek van de humanistische geestelijke verzorging.

Dat is in het eerste hoofdstuk behandeld.

In het tweede hoofdstuk hebben wij ons bezig gehouden met de huidige plaats van de mens in de krijgsmacht. Wij zijn van oordeel dat de mensen in de krijgsmacht, zowel vrijwillig dienenden als dienstplichtigen, onder velerlei spanning en bedreiging leven. Wij hebben getracht daarvan een analyse te geven om zo een uitgangspunt te vormen voor suggesties voor een mogelijk veranderingsbeleid dat in het derde hoofdstuk aan de orde komt.

In dat derde, en laatste, hoofdstuk van de nota hebben wij getracht een aantal concrete suggesties voor mogelijke veranderingen te geven.

Wij menen n.l. dat een dergelijk veranderingsbeleid vanuit de geestelijke verzorging het best kan worden gesteund door de gedachten en wensen die bij de geestelijke verzorging leven zo concreet mogelijk tot uiting te brengen. Verder hebben we in dit laatste hoofdstuk geprobeerd aan te geven welke rol de geestelijke verzorging zelf in dit veranderingsproces kan spelen en hebben we getracht aan te geven dat er, al doende, voor de geestelijke verzorging in de krijgsmacht een unieke, en niet door anderen te vervullen, plaats is.

Wij denken dat onze nota stof voor vele discussies zal kunnen leveren en dat een aantal punten ervan ook op weerstand zullen stuiten.

Wij zouden dat allerm minst betreuren. Met de Stumik menen wij n.l. dat de tijd gekomen is dat de problematiek van de krijgsmacht, en dan met name van de mensen daarin, in de krijgsmacht zelf aan de orde moet komen. Wij hopen dat onze nota daartoe, mede, aanleiding zal geven.

Het belangrijkste is dan niet dat alle punten van onze nota door anderen worden onderschreven maar dat de discussies n.a.v. de nota een bijdrage zullen leveren voor het genoemde veranderingsproces en het daarbij behorende veranderingsbeleid.

Wie belangstelling heeft voor de nota kan deze, zo lang de voorraad strekt, aanvragen bij de raadslieden en het buro hoofdtraadsman, Hoofdstraat 84, Driebergen.

H. LIPS

Vanwege bijlezen

In — Zon, Zee en Liefde — heeft het meisje Sara geen ouders, wordt opgevoed door haar al-vriend Tom, die op het moment dat hij zich ongeneeslijk ziek weet, zelfmoord pleegt. Gelukkig is er een zekere Joe die het meisje Sara opvangt en verder begeleidt. Wanneer Sara verliefd wordt op Joe, moet deze wel vertrekken. Sara nl. zou nog te jong zijn om te weten wat echte liefde inhoudt. Uiteindelijk wordt Joe een beroemd kunst-schilder en Sara een vermaard zangeres. En wat iets meer zij, beiden vinden elkaar terug, en Joe en Sara trouwen, waarna nog vele gelukkige jaren zullen volgen. Het happy end is dus daar.

Zonder — De angst van de doelman voor de strafschop —, — De korte brief bij het lange afscheid — van Peter Handke, — Steen en Been — van Ethel Portnoy en — Zwaarmoedige Verhalen Voor Bij De Centrale Verwarming — van Heere Heeresma kwalitatief en kwa inhoud geheel op één lijn te stellen, van al deze boeken kan wel gezegd worden dat zij het mooie en gelukkige slot van — Zon, Zee en Liefde — missen, en dat voor de handel en wandel van de figuren in deze boeken hangen en wurgen geschreven mag worden. Mensen dus die het net niet halen, en als zij het halen net niet weten waar zij toeven, maar wel intensief, desnoods met de moed der wanhoop, leven en leefden.

Naar aanleiding van — De angst van de doelman voor de strafschop — schreef het Algemeen Handelsblad o.m.: „Het lezen van *De angst* ... vraagt enig incasseringsvermogen. Naarmate het verhaal vordert — de ex-doelverdediger Bloch zwerft doelloos door Duitsland en wurgt en passant een vrouwelijke loketbediende — wordt de vraag steeds klemmender waarom? Waarom denkt iedereen dat hij ontslagen is als niemand opkijkt wanneer hij de fabriek binnenstapt? Griezellig

genoeg is Handke's verhaal even fascinerend als het onbegrijpelijk is; het is onmogelijk om halverwege op te houden ...”

Uit de flaptekst van Handke's — De korte brief bij het lange afscheid —: (...) „De verteller, die veel overeenkomst vertoont met de auteur zelf, gaat van Oostenrijk naar Amerika, op de vlucht voor en tegelijk op zoek naar zijn vrouw, met wie hij in een langzamerhand ondraaglijk geworden haatverhouding leeft.”

Af en toe een balletje trappend op het strand, word ik „gestoord” door bepaalde gedeelten uit — De angst etc., perioden uit mijn leven overzien, herinner ik mij hoe Judith, de vrouw van de verteller, in — De korte brief bij het lange afscheid — opmerkt hoe zij en haar man naar Amerika waren gekomen, zij haar man achtervolgd en beroofd had, hem had willen ombrengen en zij nu eindelijk bereid zijn vreedzaam uit elkaar te gaan.

— Steen en Been — lijkt elke dag in de krant terug te keren, waarbij ik denk aan het verhaal van Ethel Portnoy over de mislukte Mei-opstand in Parijs, of wel aan de paar mensen die steeds, waar ook, weer zullen weigeren zich bij bepaalde wantoestanden neer te leggen, en tegelijkertijd hoe anderen daar weer van profiteren. Uit flaptekst van deze verhalenbundel (...): „Het rimpelloze oppervlak verbergt gevaarlijke stroomversnellingen. In de fluwelen handschoen steekt een ijzeren hand (...).”

Niet zoveel regels verder, ben ik Anne Weale's — Zon, Zee en Liefde nu al vrijwel vergeten, en weet ik zeker dat ik haar boek vanavond of morgenochtend niet meer zal doornemen. Gelezen en

bijlezen

afgelegd, zou je kunnen zeggen. Wat voor het andere werk niet opgaat. Daarvoor herken ik teveel, heb ik het te zeer nodig, wil ik er momenteel te gretig gebruik van maken, leef ik er te duidelijk mee. Met het accent op **momenteel**, (alles blijft immers betrekkelijk). Best mogelijk nl. dat Handke en Portnoy mij in bepaalde omstandigheden niets meer zullen zeggen, mij overbodig schijnen of mij niet uitkomen. Het zou het moment kunnen zijn dat de opmerking van mijn kennis mij uit het leven gegrepen overkomt, wij het (dus) eens zijn en samen „indutten”.

Voorlopig echter laat ik het hier eveneens gevonden — De Nieuwe Secretaresse — van ene Mary Burchell voor wat het is, en ontkom ik er niet aan Frits, Lenie, Annie, de zeeman, de winkelier, de postbode e.a. uit — Zwaarmoedige Verhalen Voor Bij De Centrale Verwarming — te vermelden. En wel, omdat deze verhalenbundel een uniek soort twaalf tot twee-programma in de hedendaagse literatuur genoemd mag worden.

De lezer wordt de groeten gedaan ... Niet zo vrolijk, maar in ieder geval nadrukkelijk. Wat ook mogelijk moet zijn, wanneer je bedenkt dat in de vijf opgenomen verhalen wat wordt doodgegaan, de wens naar die dood er is, men liefheeft, tracht lief te hebben, grappen en grollen niet van de lucht en tussen de regels zijn, de auteur zich nog steeds leuk vindt, en af en toe ook is. grauwhed, onmogelijkheid en eenzaamheid geen kreten zijn. Enfin, de lezer wist het al, een verhalenbundel met inhoud anno 1973, wat helaas geen lolletje is.

Moge de navolgende tekst van Heeresma een houvast zijn: „Tot stand gekomen in het besef dat de natuur machtig mooi is en een mensenleven nauwelijks de moeite waard.”

D. Zaal

Vanwege

Afscheid II

In het vorige nummer heb ik (i.v.m. mijn afscheid als hoofdredacteur per 1 november a.s.) enige herinneringen opgehaald aan het ontstaan van het Humanistisch Verbond en de tot stand koming van de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten.

Ik wil in dit laatste artikel nog enige opmerkingen maken over de ontwikkeling van die geestelijke verzorging in de loop van de laatste tien jaren.

Ik laat daarbij de organisatorische opbouw van onze dienst buiten beschouwing. Buitenstaanders zal dat niet erg interesseren. Veel meer gaat het om de vraag welke betekenis de invoering van de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten in geestelijk opzicht heeft gehad.

Ik geloof dat dan gezegd kan worden dat er tenminste een aantal ontwikkelingen zijn waarop de humanistische verzorging belangrijke invloed heeft uitgeoefend:

1. De aandacht in de geestelijke verzorging verplaatste zich van het puur levensbeschouwelijke naar het terrein van de praktische levensproblematiek. Niet langer stonden geloof en levensovertuiging centraal maar de levende mensen met hun vele uitingen en problemen.
2. De geestelijke verzorgers begonnen zich onafhankelijker op te stellen t.a.v. het militaire apparaat en werden zich meer en meer bewust dat zij als vertegenwoordigers van hun organisaties niet tot taak hadden om het apparaat en zijn doeleinden te steunen maar om de mensen binnen dat apparaat in hun zorgen en moeilijkheden ter zijde te staan.
3. De geestelijke verzorging werd zich haar kritische functie t.a.v. de maatschappelijke omgeving duidelijker bewust. Geestelijke verzorgers werden

zich meer bewust van het feit dat het weinig zin heeft mensen te konfronteren met geestelijke en zedelijke eisen als men niet tegelijkertijd de moed heeft de maatschappelijke omgeving te kritiseren als die een verwerkelijking van die geestelijke en zedelijke eisen in de weg staat.

Ik meen dat deze ontwikkelingen langzaam maar zeker een omwenteling in de geestelijke verzorging hebben te weeg gebracht (een proces dat trouwens nog lang niet ten einde is en waarbij hier en daar bepaald wel van achtergebleven gebieden kan worden gesproken) en dat de humanistische geestelijke verzorging in dat omwentelingsproces een bescheiden maar belangrijke rol heeft gespeeld.

Dat is ons, uiteraard, niet door iedereen in de krijgsmacht in dank afgenomen. Vooral bij die militairen die de veranderingen in de krijgsmacht met schrik en verontwaardiging tegemoet traden was er kritiek op de houding van de humanistische geestelijke verzorging. Daaruit zijn soms pittige discussies voortgevloeid, waarin we toch meestal wel konden duidelijk maken waarom we zo en niet anders moesten handelen.

Een belangrijk punt is daarbij steeds geweest dat het onmogelijk was dat de krijgsmacht bij de ontwikkelingen in de burgermaatschappij volledig zou ten achter blijven.

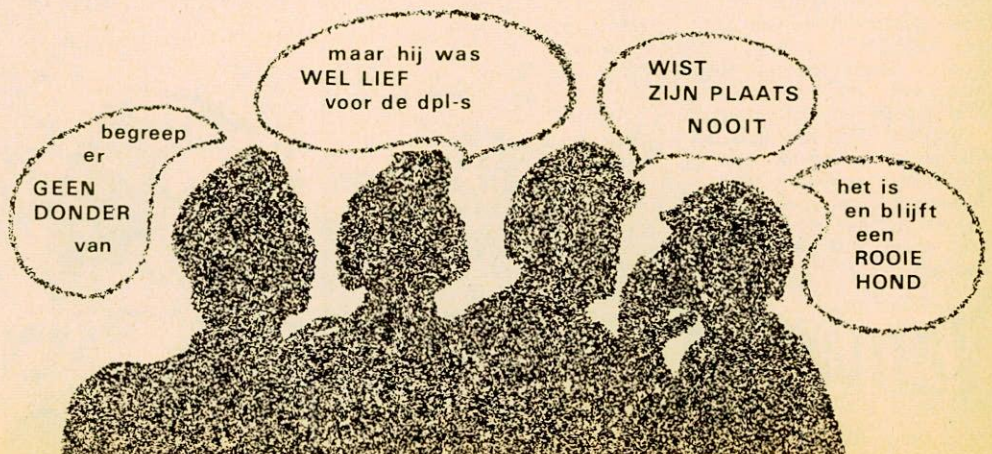
En wellicht ligt hier één der belangrijkste functies van de geestelijke verzorging in het algemeen en van de humanistische verzorging in het bijzonder, dat zij een brugfunctie vervult tussen maatschappij en krijgsmacht. Wil de overheid (daarbij gesteund door een meerderheid van het volk) een krijgsmacht in stand houden dan is het noodzakelijk dat maatregelen worden genomen opdat de mensen in die krijgsmacht zich niet meer dan strikt noodzakelijk voelen achtergesteld t.a.v. hun rechten als mens en staatsburger bij hen die in de burgermaatschappij verkeren.

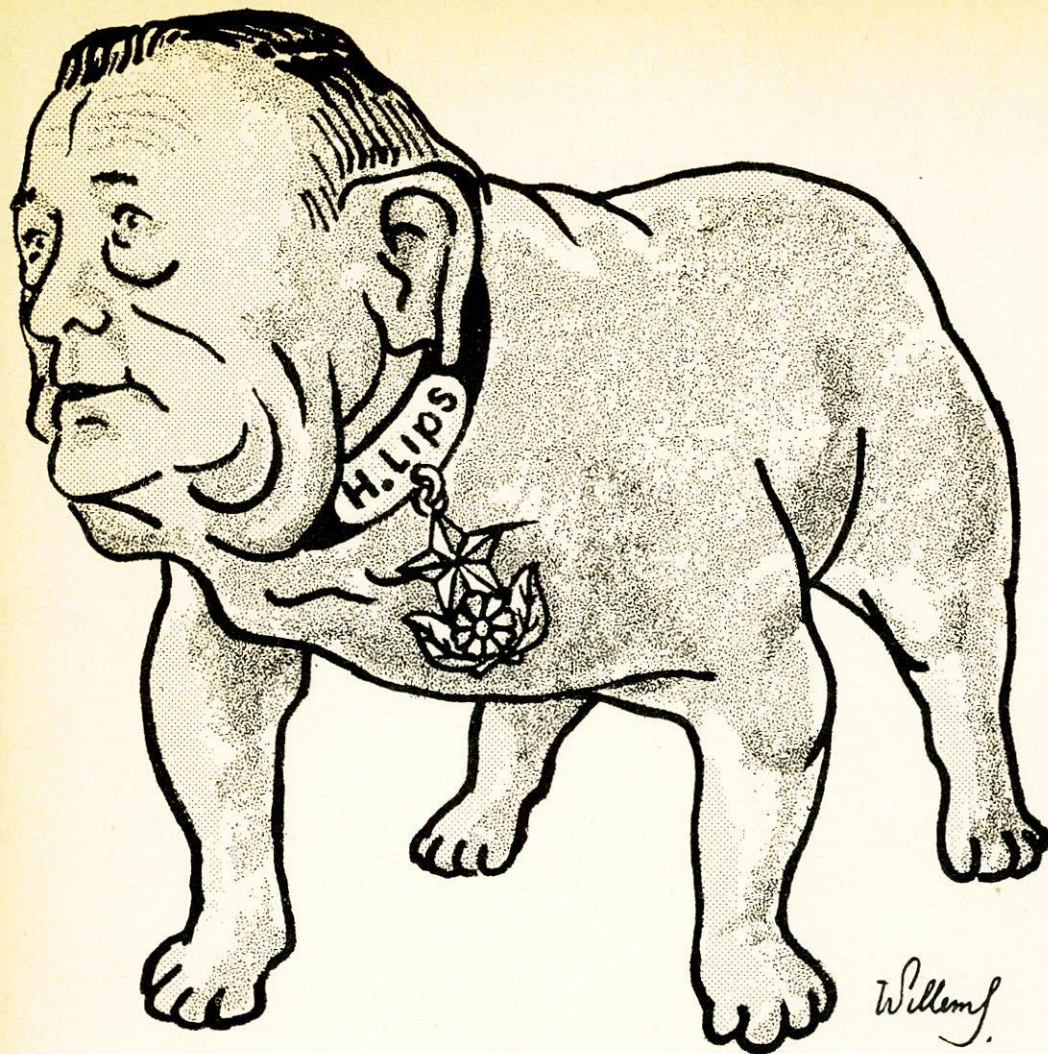
Het is dit proces van vermaatschappelijking dat in en rondom de krijgsmacht in de laatste jaren zoveel spanningen heeft te weeg gebracht.

Het is goed bij ieder der genoemde drie punten nog een ogenblik stil te staan. De verplaatsing van het puur levensbeschouwelijke naar het terrein van de praktische levensproblematiek was een onderdeel

van datzelfde proces in de totale maatschappij. Het is eenvoudig niet meer zo dat, uitzonderingen daargelaten, jonge mensen zich willen bezig houden met puur godsdienstige of levensbeschouwelijke problemen. Sinds het begin der zestiger jaren (of beter gezegd misschien nog: sinds het optreden van provo) is de belangstelling van jonge mensen vooral gericht op het leefbaar houden en meer leefbaar maken van de menselijke samenleving. Een van de oorzaken daarvan is het feit dat men zich steeds meer bewust is geworden na de tweede wereldoorlog dat een aantal maatschappelijke verschijnselen in steeds toenemende mate de levenskansen van individu en gemeenschap dreigen te verstikken.

De dreiging van sinds kort ontwikkelde, alles vernietigende, wapens, het achterblijven van de miljoenen mensen in de onderontwikkelde gebieden, de overbevolking, de uitputting van de grondstoffen, de milieu-verontreiniging enz. Tegenover de gevolgen van deze verschijnselen stelt een belangrijk deel van de jongeren (maar zeker ook een aantal ouderen) onverzettelijke pogingen in het werk om tot andere levensvormen en nieuwe maatschappij-structuren te komen opdat de dreigende gevaren kunnen worden bezworen en mensen tot menswaardiger levenspatronen zullen komen. Daarbij worden godsdienstige en levensbeschouwelijke gedachten en gevoelens niet zonder meer verworpen maar worden ze wel getest op de waarde die zij hebben voor dit veranderingsproces.

Dat kon de geestelijke verzorging, ook in de krijgsmacht, niet langs haar koude kleren laten afglijden en zo is, zoals wij het in het rapport „Nu en Straks” in 1970 uitdrukten: „Geestelijke verzorging steeds meer het op gang brengen en houden van een proces, waarin de jonge mens de gelegenheid krijgt zich in vrijheid te ontplooiën tot een kritisch en toegewijd deelnemer aan de menselijke samenleving”. Daarom getuigt het van misverstand om de geestelijke verzorging, of een tak daarvan, kwalijk te nemen dat zij de geestelijke verzorging mede heeft gebracht tot het begeleiden van mensen die op genoemde terreinen actief zijn. Er was eenvoudig geen keus: óf men zou zich heel intensief met dezelfde vraagstukken hebben bezig te houden óf men zou alle kontakt met jonge mensen verliezen. Dat geestelijke verzorgers uiteraard ook uit een eigen verontrusting tot een dergelijke opstelling kwamen heeft het proces van verandering in de geestelijke verzorging nog gestimuleerd.

De eerste stap bracht, haast vanzelf, de volgende stappen met zich mee. Een geestelijke verzorging die zich doelbewust met allerlei maatschappelijke verschijnselen en met veranderingsprocessen in de maatschappij wilde gaan bezig houden kon niet anders dan zich onafhankelijk opstellen t.o.v. het militaire apparaat en de leiding daarvan. De oude gedachte dat geestelijke verzorgers er waren om op hun wijze het „moreel” van de militair te ondersteunen verdween als sneeuw voor de zon, het ging zo snel en grondig dat men zich al gauw begon af te vragen hoe het mogelijk was dat men zulke gedachten ooit gekoesterd had. Daarbij speelde de humanistische geestelijke verzorging ongetwijfeld een gangmakende rol. Zij had het ook betrekkelijk gemakkelijk, omdat ze pas in 1964 in de krijgsmacht werd toegelaten was ze nooit verstrikt geweest, in de rol van moreelsofficier en had ze dus weinig moeite om zich daar vierkant tegenover

op te stellen. Dit proces heeft zich op dit ogenblik zo ver ontwikkeld dat er een nieuwe vraag op de proppen is gekomen n.l. de vraag of geestelijke verzorgers niet in ieder geval de doeleinden van de krijgsmacht moeten aanvaarden om als geestelijke verzorgers in die krijgsmacht te kunnen werken. Het standpunt van de humanistische geestelijke verzorging is dat de geestelijke verzorging noch tot ondersteuning noch tot ondermijning van de doeleinden van de strijdkrachten moet worden opgeroepen. Geestelijke verzorging trekt zich op mensen en niet op instituten of op de doeleinden van instituten. Daarom behoren aan geestelijke verzorgers geen eisen van instemming met (of verwerping van) doeleinden van organisaties te worden gesteld. Geestelijke verzorging was altijd al een kritische bezigheid maar het is dat in deze tijd meer dan ooit geworden. Ook dat is een gevolg van wat zich in de burger-maat-

schappij afspeelt. Mensen worden zich meer en meer bewust dat de maatschappelijke omstandigheden in sterke mate hun persoonlijke levensmogelijkheden bepalen. Dat geldt ook voor de geestelijke verzorger. Deze behoort zich niet bij voorbaat oppositioneel op te stellen tegenover de instituten waarin hij werkt. Maar als hij tot de ontdekking komt door zijn werk in die instituten dat de levensmogelijkheden van de mensen meer worden beperkt dan strikt noodzakelijk is dan behoort hij niet te schromen om daarop zijn kritiek duidelijk te laten horen. Het is een nieuwe situatie in de strijdkrachten, dat vanuit de geestelijke verzorging een duidelijke kritiek op bepaalde situaties in de strijdkrachten wordt uitgebracht. De humanistische geestelijke verzorging heeft in deze duidelijk het spits afgebeten. Zeker wat betreft de kritiek die niet langs de bekende hiërarchieke wegen werd omhoog gespeeld maar direct en duidelijk in de openbaarheid werd gebracht. Ook dat is ons niet altijd in dank afgenomen. Maar het heeft wel tot gevolg gehad dat het denken over het recht van kritiek en over de noodzaak daarvan zich snel heeft ontwikkeld en dat zal zeker in de komende tijd leiden tot een grotere openheid in de strijdkrachten zelf en tot een vrijheid van meningsuiting zoals nog maar kort geleden in de strijdkrachten ondenkbaar was. Ik heb hiermede, nog eens, in een paar grote lijnen de betekenis van de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten geschetst. Wie meent dat ik daarbij teveel een gezicht zet alsof de door mij gesignaleerde verschijnselen uitsluitend te danken zijn aan de humanistische verzorging, vergist zich. Ik weet beter dan wie ook hoe bescheiden het aandeel was dat wij tot het geheel hebben bijgedragen. Maar ik blijf volhouden dat het niet onbelangrijk was. Het alles overziende ben ik bij mijn afscheid vooral dankbaar dat ik in dit proces mede een rol heb gespeeld.

H. Lips.

Frank & Eva een slechte film

Het is langzamerhand griezelig te ervaren hoe het Nederlandse publiek vandaag de dag de film van eigen bodem in de armen sluit. Nieuwsgierig als men is naar de escapes en slaapkamergeneugten van een ander, haast men zich tegenwoordig naar de filmvertoningszalen om de problemen uit de eigen (burgerlijke) kring in zich op te nemen. Bovendien zorgt de een of andere maffe commissie voor het film-

niets dan lof, maar... wordt er een wanprodukt afgeleverd dan krijgen ze bilancoek. En dat laatste moet zeker worden uitgedeeld aan het bekende duo Pim en Wim, in casu de productiemaatschappij Scorpio-films. Dit keer was Pim de la Parra aangewezen om een rolprentje te maken — de heren doen het namelijk om de beurt — maar wat De la Parra van „Frank & Eva” heeft gebrouwen slaat alles. Het is zijn derde eigen film,

keurwezen er altijd wel voor dat een aanvankelijk verbod wordt opgeheven zodat publiciteit bij voorbaat al aanwezig is. Daarbij komt dat de Nederlandse films (hoe betrekkelijk ze soms van waarde zijn) altijd meer aandacht krijgen dan een film uit het buitenland. En deze huidige produktie moet de kritiek kunnen weerstaan, want het is gelukkig niet meer zo dat we er jaren over doen om een film te maken — ze vliegen zogezegd als broodjes de pan uit. En waarom zou men geen goeie films kunnen maken, als we ook uitstekende stereo-apparatuur, geniepig oorlogstuig bedenken en — ijzersterk argument — goeie voetballers kunnen leveren. Inhakend op dat laatste gegeven, de kritiek barst pas los als het Nederlands elftal een uitermate slechte prestatie levert (het zg. resultaat-voetbal); daarom wil ik ook de prestatie van de Nederlandse filmers op één lijn stellen met die van de voetballers. Als het goed is,

eerder maakte hij Obsessions en Rubia's Jungle. In het Duits en naar een verhaal van een ander (dat laatste is belangrijk!), maakte De la Parra voor de WDR een Tatort-aflevering, die vorig jaar door de TROS is uitgezonden. Frank & Eva, de duurste Scorpio-produktie, de achtste uit het rijtje en qua opnameduur de langste: vijf weken, is ook de slechtste. Als toeschouwer word je dat onomstotelijk duidelijk gemaakt, temeer daar de bijzonder slechte muziek telkens iets suggereert wat er niet is. Het enige positieve is dat er vrij natuurlijk gepraat wordt. Wat zint je dan niet als toeschouwer, als die getuige is van een verhouding (pas later blijkt dat ze getrouwd zijn) tussen een charmante, modieuze vrouw (Willeke van Ammelrooy) en een cohabiteur (Hugo Metsers) van de eerste orde, verkoper van automobielen (waarom geen wasmachines of sokophouders?) Het tweetal doet niks samen, behalve

Twee foto's uit de film Frank en Eva met Willeke van Ammelrooy

vrijen; hij is steeds op zoek naar een nieuw vriendinnetje, ondertussen grote glazen pils drinkend, de huisvriend (Helmert Woudenberg) in de maling nemend en luisterend naar de wijze raad van een oude kroegbaas (een uitstekende rol van Lex Goudsmit). Maar autoverkoper Frank doet er niks mee... Ergo, regisseur Pim de la Parra besloot kennelijk dat niemand iets mocht doen met zijn rol. Hij gaf iedereen de verzekering dat er ook niks zou gebeuren, omdat het anders te moeilijk zou worden voor het publiek. Iets anders kan ik niet bedenken bij het zien van zoveel vaagheden en onzinnige situaties. Wat te denken bijvoorbeeld van Elsje de Wijn, een lieve meid die een geintje weet te waarden. Daar wordt ze ineens geconfronteerd met zo'n mafkees als Frank, die nota bene gewoon zegt dat ie met haar naar bed wil. En dat terwijl niemand ooit op de gedachte was gekomen Elsje te vragen het bed te verwarmen. Ze zet hem godzijdank wel op z'n nummer: „Een kwartier geleden zaten we nog aan tafel en nu ben je je al aan het aankleden. Dag Frank,

dag pijlsnelle Frank. En... bedankt." Dat is dan een verademend tekstje en Elsje zegt het overtuigend genoeg om ons Frankie-boy een nog grotere huffer te gaan vinden. Het is een plezierige scène, eentje die beter overkomt dan die met het wonder-op-twee-benen Sylvia Kristel. Deze appel-etende tut leek zo weggelopen te zijn uit het bed van de regisseur. De scène op het biljart was er een van het allerlaagste allooi: wie haalt het nou in zijn hoofd om met zijn billen te gaan biljarten. Juist, Sylvia... Gelukkig is Eva er ook nog. Alias Willeke van Ammelrooy schrijdt ze — niet genoeg naar mijn smaak — over het witte doek en wordt welgeteld vier keer kwaad, maar dan is ze ook op haar mooist. Dan zie je dat Nederland inderdaad maar één ster van formaat heeft. Het is bijzonder spijtig dat deze film niet meer heeft. „Frank & Eva” zou iets heerlijks kunnen zijn, iets vertrouwends voor kijker en speler. En De la Parra zou wat minder het stempel van money-maker op zich gedrukt krijgen. Want tot nu toe was het eerste wat Pim de la Parra zei als men hem

n Hugo Metsers

vroeg over films het
'ag en het aantal
idagen. Voor Rubia's
gle bv. waren tien dagen
g (en anderhalve ton om
osten te dekken), voor
film vijf weken. En als
resultaat nu navenant is,
zou er geen vuiltje aan
icht zijn. Zelfs, en dat
me van het hart, schiet
nk & Eva" nog onder
eil van „Turks Fruit”,
picturaal gegeven waar
ik niet zo gelukkig mee
Maar in die film was de
ouding man-vrouw van
trodanige geloofwaar-
eid dat je het aandurfde
ilmische gegeven als
teit te beschouwen. En
atste argument — was
a Parra's film nou maar
rdinaire sex-happening,
was er nog niets aan de
. Maar voor die an-
alve tiet en een Can-
chtige massagescène ga
et naar de film. De
itanten in de „Bocht”
ie Amsterdamse
wendijk zouden zich er
schamen dergelijke
in hun theaters te
i. Eerlijk is eerlijk: als
uo blijft doorgaan met
rachteloos gelijkspel-
geef ik m'n geld liever
te actie tot behoud van
addenzee.

Peter Morée

„ZE SCHRIJVEN ME
ziek”. Aldus karakteri-
seerde de Italiaanse re-
gisser Vittorio de Sica
(72) de pers in zijn land.
Aanleiding tot diverse
geruchtmakende arti-
kelen was het feit dat De
Sica na een routine-on-
derzoek opgenomen zou
moeten worden in een
Zwitserse kliniek. De
Sica nam echter alleen
maar het zekere voor het
onzekere en bezocht een
dokter extra. Want op
Sicilië wachtten hem La
Loren, Richard Burton,
Maria Schneider en
tientallen anderen om
onder zijn leiding te
starten met de opnamen
van „Il Viaggio” (de
reis).

TROUWE VPRO-tele-
visiekijkers zullen het
ongetwijfeld al weten,
daarom voor de niet-leden
nog dit trieste bericht:
De vermaarde diepe
brommerige schrapperige
basstem van Poppe the
sailor zal niet meer
worden gehoord. Dat wil
zeggen, de man die vele
jaren de stem van Poppe,
Bluto en Olive werke-
lijkheid gaf, heette Harry
Foster Welch; hij stierf
op 74-jarige leeftijd in
een ziekenhuis in de
Amerikaanse staat North
Carolina.

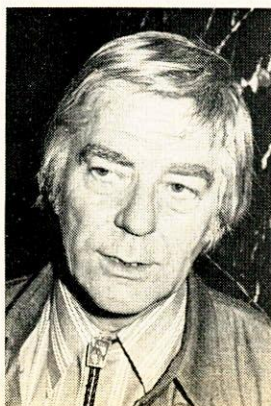
ELISABETH Catherina
Wilhelmina Bettina
Dubbeld moet de ster
worden in de Belgische
productie Golden Ophe-
lia (regie Marcel Ma-
tin, producent Pol Stabel,
hoofdrol Wies Andersen).
Want de frisheid, de
ongekunsteldheid van
oee Rotterdamse kan-
toorjuffrouw spreekt
eenieder in het Brusselse

zo aan, dat zij voor de
somma van 175 gulden
per draaidag de heren
van de film daar aan
haar voeten brengt.
Bettina Dubbeld werd
ontdekt in een café in
Antwerpen. Regisseur
Martin scheen toen de
historische woorden ge-
zegd te hebben: „Haar
zocht ik precies, dat
type”.

HET TWEETAL dat het
aandurfde de alternatieve
tekenfilm „Fritz the Cat”
op de markt te brengen,
Ralph Bakshi en Steve
Krantz, is opnieuw on the
spot. Titel: Heavy Traf-
fic, de geschiedenis van
een maagdelijke jonge-
man, die aan de lopende
band amoreuze avon-
turen beleefd en onder-
gedompeld wordt in
sexele uitpattingen.
Films and filming geeft
een voorproefje van het
verhaal dat rijk is aan
typetjes. Uiteraard is
„zwart is mooi” een van
de grondthema's.

ROGER MOORE heeft
besloten om na zijn ge-
slaagde debuut als James
Bond in Live and Let Die
in januari voor de ca-
mera's te gaan staan om
onder de inspirerende
leiding van het duo
Saltzman-Broccoli zijn
tweede 007-film op te
nemen. Titel: De man
met de gouden revolver.

TERUG IN LONDEN na
een afwezigheid van
zeven jaar: Michael
Antonioni filmt na Blow
up nu gedeeltelijk in de
Pinewoodstudio's „Fatal
Exit”, een drie miljoen
dollar kostende productie
met als ster Jack Ni-
cholson (Five Easy
Pieces).

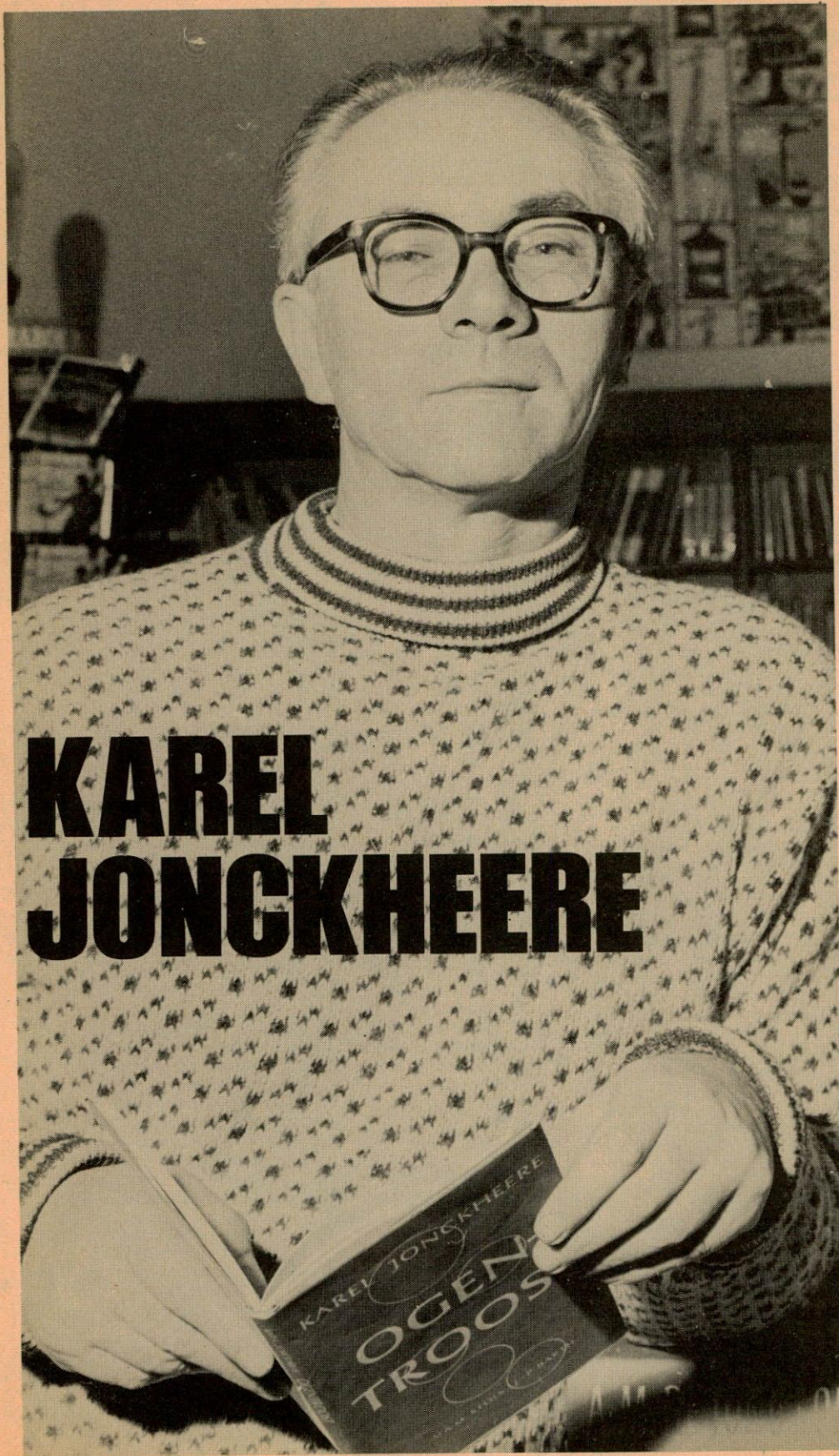

DE REGISSEUR van
westerns, John Ford,
overleed vorige maand
op 70-jarige leeftijd.
Stagecoach, The man
who shot Liberty Va-
lance, Cheyenne Autumn
zijn slechts drie titels uit
een enorme reeks ge-
dramatiseerde verhalen
die velen geboeid hebben.
Honderden verhalen
doen de ronde over John
Ford, de wat excentrieke
regisseur die Hollywood
meed als de pest en die
westerns maakte „omdat
het zo gezond is”. Hij liet
zijn mensen vaak vrij in
doen en laten en bouwde
een simpel gegeven met
zijn acteurs vaak uit tot
een waar drama. Zijn
minachting voor dialoog
en scenario valt te be-
luisteren in het verhaal
(zie ook HP nr 37) toen
Ford een keer moei-
lijkheden met de pro-
ductie had en vijf dagen
op het schema achter
was. De studio stuurde
een mannetje, Ford luis-
terde geduldig en vroeg
hoeveel bladzijden van
het draaiboek de man
dacht dat er per dag
gedraaid werden? De
man schatte het aantal op
vijf en Ford riep: „Bren-
g een draaiboek.” Hij
bladerde er wat in, telde
25 bladzijden, scheurde
ze eruit, wierp ze in de
lucht en vertelde de man
dat hij weer naar huis
kon gaan en zijn baas
vertellen dat ze weer
binnen het schema wa-
ren.

BERT HAANSTRA
waagt nogmaals een
poging om Jacques Tati
in een film te betrekken.
Niet dat beiden nauw
zullen samen werken,
maar Haanstra heeft voor
zijn nieuwste film ge-
woon een aantal „grap-
pen” nodig. Overigens
gaat „Bij de beesten af”
uitsluitend. Deze maand
kon het Britse filmpu-
blik op het Londen Film
Festival er getuige van
zijn. Australië volgt
binnenkort. Haanstra zal
op beide manifestaties
aanwezig zijn.

P. J. M.

Bert Haanstra

KAREL JONCKHEERE

Als de Vlaamse schrijver Karel Jonckheere gelijk krijgt zal onze Nederlandse taal over twintig jaar op Portugees lijken. Of op zijn minst op Roemeens. „Uw Nederlands van Den Haag,” zo profeteerde hij onlangs, „is zo langzamerhand geen taal meer, maar een keelziekte geworden.” Hetgeen niet best klonk. Praten met Karel Jonckheere is eigenlijk luisteren naar een soort Sinterklaas, die anekdoten, citaten en algemene wijsheden uitstrooit over snoeplustige kinderen.

Bedremmeld stelt men hem een korte vraag en hij antwoordt met een trilogie. Hij vindt dat nodig in het kader van zijn zichzelf opgelegde taak: een brug tussen de Nederlandse en Vlaamse cultuur slaan en in het bijzonder de gemeenschappelijke taal van krachtige accenten voorzien. Er waren aanleidingen genoeg om met Jonckheere daarover te praten. Per slot van rekening hebben we nog maar net de eindeloze rij grappen over onze zuiderburen achter de rug, eind vorig jaar geboren met het zicht op de voetbalwedstrijd België-Nederland. Een nieuwe strijd staat ons in oktober weer te wachten en we hoeven nu al niet te twifelen aan de vindrijkheid van het legioen. En daarbij was zijn uitspraak, dat wij Hollanders de Nederlandse taal zo langzamerhand niet meer beheersen, doch slechts wat keelklanken uitstoten, natuurlijk reden te over om wat knorrig naar Brussel te sporen en er bij de in Nederland ook via de tv algemeen bekende schrijver wat naders over te vernemen.

Daar blijken een zeer lichte wrevel en een ietwat pijnlijke verbazing te zijn blijven hangen over de in zijn ogen „benedendraadse wijze van wraaknemen” van het door hem geliefde Nederland op de serie moppen, die zijn landgenoten eertijds over ons maakten. „Wat u heeft opgemerkt over onze patat is een mager antwoord geweest op uw kaas. Heeft Nederland niets anders in zijn bol kunnen hebben om zich te wreken?”

Onze „a-intellectuele grappasserijen” hebben hem, naar eigen zeggen, als Vla-

ming niet geraakt, wel ernstig teleurgesteld. Ze passen niet in zijn streven om de Vlaamse en Nederlandse taal tot „een hechte eenheid te smeden in de ons omringende wereld.” En bovendien er een barrière mee te vormen tegen de opstormende Franse taal. Hij heeft er een lange rij boeken over geschreven. De laatste jaren noteerden we onder andere: „Denkend aan de Nederlanden.” „Op een anekdote betraht,” en „Leer mij ze kennen... de Vlamingen.”

We treffen hem op zijn kantoor in het ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur aan een statige allee in Brussel, alwaar hij adviseur is bij de verbreiding van Nederlandse letteren in het buitenland. Hij toont ons trots dikke rijen vertalingen van Nederlandse en Vlaamse literatuur (Arthur van Schendel in het Frans, Van Ostayen in het Engels, Louis Paul Boon in het Duits, Guido Gezelle in het Roemeens), die in zijn opdracht zijn gemaakt om het Nederlandse denken overal in de wereld ingang te doen vinden.

Telkens wanneer hij zijn woorden kracht bij wil zetten, springt hij op, haalt een boek uit de kast en biedt dat ons aan om te tonen, hoezeer de Nederlandse taal hem aan het hart gaat en hoeveel belang hij er in stelt, dat dat ons nu eens duidelijk wordt, voor we verder gaan met moppen tappen.

Wat die moppen betreft buigt Jonckheere overigens even enigszins deemoedig het hoofd: „Ook in de literatuur hebben zich soms wel algemeenheden voorgedaan,” zegt hij. Bomans heeft eens een boekje geschreven „Denkend aan Vlaanderen”, dat meer over Bomans ging dan over Vlaanderen en waarin hij zijn humor gebruikte ten koste van Vlaanderen. Daarna was er een repliek van Gaston Durnez, die schreef: „Denkend aan Nederland,” maar dat was Nederland eigenlijk gezien door een borrelkleurige bril. Beide boekjes waren in wezen alcoholische uitwasemingen. Jammer. Nederland en Vlaanderen hebben een schitterend gemeenschappelijk cultureel ver-

leden.”

Hij vervolgt: „Wij staan als Vlamingen tussen Nederland en Frankrijk, dat ons met de nek aankijkt. Het is een instituut van zelfbehoud, dat wij Nederlands leren. Het is onze moedertaal en die zit ons in de haarwortels. Wij vechten hier om de Nederlandse taal te behouden en toch hoor je soms van een Nederlander: waarom spreken jullie geen Frans? Om het allemaal eens uit te leggen heb ik „Denkend aan de Nederlanden” geschreven, waarin ik de culturen vergelijk. Het is mijn weemoed, dat de Nederlanders daar geen kick van hebben gekregen. Het boek is in uw land nauwelijks gelezen.” Met gepaste trots merkt Jonckheere dan op, dat de grote Nederlandse schrijvers uit de zeventiende eeuw (Cats, Vondel, Hooft, Huygens) op een of andere manier banden met de zuidelijke Nederlanden hadden, dat Marnix van Sint Aldegondse, die het Wilhelmus componeerde, uit Antwerpen kwam, maar dat er „sindsdien een koelte tussen beide landen is geweest en dat de noordelijken eigenlijk na 1585 al zijn begonnen te spotten met de mannetjes uit het zuiden.” Wanneer we voorzichtig opmerken, dat het Vlaams inderdaad af en toe wat simpel aandoet, komt Jonckheere verontwaardigd overeind:

„Nederland,” roept hij, „lacht Vlaanderen uit, omdat wij achterlijk zouden zijn. Maar Nederland heeft zich leren ontwikkelen, terwijl wij achtereenvolgens onder Spaanse, Oostenrijkse en Franse onderdrukking leefden.

Het Nederlands werd hier toen illegaal bewaard op het platteland, omdat in de steden de taal der bezetter gesproken werd. Nederland heeft 300 jaar kunnen discussieren over de bijbel. Men heeft daaruit veel abstracte woorden in de gewone taal gebracht. Bij ons was het te gevaarlijk over de kerk te spreken. Wij maakten een andere ontwikkeling door. Daarom spreken wij het Nederlands anders. Maar de taalkring is hetzelfde.”

Het doet hem derhalve zeer, dat wij zo lichtvoetig en slordig met onze taal omspringen. Jonckheere: „Onze vrienden boven de Moerdijk

geven ons een slecht voorbeeld. Op de radio maken ze van Parijs Prijs en van kanon knon enz. Zij verliezen hun heldere klinkers. Ik vind het overigens doodjammer dat wij voor de uitspraak geen normgevend schouwburg hebben, zoals de „Comédie française” of een omroep zoals de BBC. Wij bezitten geen instelling die onze taal kan ijken. Ik hoop dat ze er komt. Maar zoals het nu gaat... over twintig jaar klinkt Nederlands hetzelfde als Portugees. Dat komt omdat u zich niet hoeft te verdedigen tegen een ander met uw taal. U kent het Franse probleem niet.”

Vlaamse schrijvers zijn op het ogenblik anders vrij populair in Holland? Jonckheere: „Dat komt, omdat u geen vertellers hebt. Coolen en Bomans waren de laatsten, de andere schrijven rationeel. Nederland heeft het verleerd vertellers te maken als Justus van Maurik, A. M. de Jong, Jan Mens. Daarom hebben de Vlamingen succes, die kunnen vertellen, ook degenen die wij zelf niet eens zo hoog aanslaan... De Nederlanders proberen nu alleen met vernuft te schrijven. Wij hebben juist vernuft nodig, al vind ik, dat de bovenste lagen van Nederland en Vlaanderen stilaan met elkaar kunnen concurreren. Dat was vroeger niet zo.” Bent u ontgoocheld, dat Nederland veelal slechts met moppen op de Vlaamse toenaderingspogingen lijkt te reageren?

Jonckheere: „Ik hou van Holland, maar ik vind inderdaad dat het zijn plicht tegenover zijn geliefde niet kent. Het Noorden moet meer begrip hebben voor Vlaanderen. De vooringenomenheden tegen ons moeten verdwijnen. Al was het maar voor hun eigen welzijn. De Nederlanders weten niet wat ze verliezen door geen Vlamingen te zijn.”

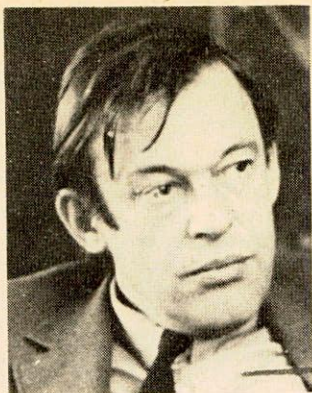
Pardon. Het komt ons voor, dat... Jonckheere, treurig invalend: „Ja, die moppen, die er geweest zijn. En misschien wel weer opnieuw opkomen. Maar ik blijf er bij: slechts de primair bekladden elkaar met goedkope mopjes. De intellectuelen proberen

elkaar met anekdotes te plagen. Luistert: het verschil tussen moppen en anekdotes is als een liefdesroman en pornografie. Een liefdesroman van 1000 bladzijden boeit, een pornografische verveelt na negen vellen, na vagina negen zogezegd. De mop is een luchtbel, die uiteenspat en die vertelt wordt in kroegjes, waar men zich verveelt of door handelsvertegenwoordigers in treinen, waar men zich nog meer verveelt. Ik heb zelf nooit mopjes gemaakt, ik heb wel de geschiedenis van de Nederlandse letterkunde „in de anekdote betraht.” Op niveau. Ik heb het gedaan om te prikkelen, om tot een discussie te komen, maar het is (nog?) niet overgekomen.” Kunt u tot slot een anekdote vertellen?

Jonckheere (lang nadenkend): „Ik kan zeggen: jullie zijn niet zuinig, jullie zijn alleen vernuftig in het niet uitgeven. Of: de particuliere zuinigheid vindt zijn compensatie in Nederland in de collectieve mildheid. Of: waarom heeft de Nederlandse vlag horizontale banen? Omdat ze dan goed blijft, ook al verslijt ze tot de stok...”

We kunnen niet zeggen... Met stemverheffing besluit hij: „Het doet er allemaal niet zo toe. We moeten daar helemaal overheenkomen. We moeten met z'n allen trachten de Nederlandse taal mooi te houden en geen tweedracht te zaaien. Leert dat uw landgenoten: we zijn met zijn achttien miljoen samen, die Nederlands spreken. Laat dat een eenheid zijn. Laten we niet verzinken in algemeenheden. Laten we eindelijk samenwerken...”

Hans van Mierlo, ex-fractieleider van D'66 is een van de weinige kamerleden, die na de Chinese reis van de Nederlandse parlementariërs zelf in de pen geklommen is. In het dagblad De Tijd bracht Van Mierlo — ooit redacteur buitenland van het Algemeen Handelsblad — een boeiende artikelenreeks onder de noemer: „Kamerleden doen China”. Zijn eerste bijdrage „Impressies uit een halfdroom” begint aldus: „Landen in Peking is zoiets als thuis-komen in den vreemde. Van bovenaf dezelfde kavelrechtthoekig-keurig-vruchtbaar-groen en vlak. Vooral vlak. Krampachtig turen we omlaag. Waar ligt nu China? De opgevoerde spanning in de cabine gaat een verbinding aan met een vleug teleurstelling. Het is net de Haarlemmermeer”. Het zijn mooie stukken die Van Mierlo schrijft maar zijn standpunten over de parlementaire missie naar de Volksrepubliek en zijn ervaringen aldaar, heeft hij wel verstoep. Daarom zijn we in Den Haag met hem gaan praten. Een ontspannen gesprek zonder krasse uitspraken. Dat is niet uit politieke angst of voorzichtigheid, zegt hij zelf. Het lijkt er eerder op dat Van Mierlo nog steeds bevangen is door een chaotische mengelmoeis van indrukken uit een immens land dat maximaal verschilt van het onze. Van Mierlo: „Ik zit er verschrikkelijk over te pieken, waarom ik nou eigenlijk zo enthousiast ben. Het is helemaal niet zo eenvoudig om daar precies achter te komen. Vandaar dat ik met een zekere afstandelijkheid die artikelen geschreven heb.” J. H.: „Verschillende columnisten, Brugsma en Broekhuis (pseudoniem voor Prof. Karel van het Reve)

Van Mierlo over China: ‘Ik kan niet bewijzen dat er daar best andere middelen zouden zijn geweest om de hongersterfte terug te dringen’

zijn verbaasd over de geestdrift van de teruggekeerde parlementariërs.” Van M.: „Ik zou me aan die gemakkelijke geestdrift juist niet willen bezondigen. Ik controleer me ontzettend op mijn enthousiasme, maar het is er toch onmiskenbaar.” J. H.: „Bij Broekhuis proef je een soort irritatie van het is natuurlijk allemaal wel mooi wat daar volbracht wordt, maar ja, die geharkte tuintjes en die verplichte ochtendgymnastiek; we moeten het ook niet te dol maken.” Van M.: „Hij doet alsof hij de enige is die er aan gedacht heeft dat je je bij dit soort reizen niet in de luren moet laten leggen. Maar dat is vanzelfsprekend. Je krijgt natuurlijk het beste te zien, maar dat trek je ook af van je waarnemingen en ik vind ook dat je moet oppassen voor de houding van „ik laat me niet besodemieteren”. J. H.: „Wat is nou het rendement van zo’n reis? Gaat het doorleken in de wetgeving bijvoorbeeld?” Van M.: „Nou in de wetgeving niet...” J. H.: „Zijn er dingen die transplanteerbaar zijn ondanks het verschil in ontwikkelingsstadium en cultuur tussen China en Nederland?” Van Mierlo: „Nee direct transplanteerbaar is het niet. Ik ben ontzettend gaan nadenken over de vanzelfsprekendheden van onze eigen samenleving. Het is onzin om te zeggen: wij moeten in Nederland ook maar eens met communes gaan werken. Voordat je zo’n revolutie kunt maken moet je met z’n allen eerst door zo’n zee van ellende zijn gegaan en moet je er zo bedonderd aan toe zijn geweest. Maar het is wel zo dat onze vanzelfsprekendheden toch ook maar toegankelijkheden zijn. Intellectueel wist ik al een hele tijd

dat een vorm van dit soort communisme in Zuidoost-Azië misschien wel gewenst was. Maar emotioneel vond ik dat altijd nog maar moeilijk te verteren. Dat heb ik nu niet meer. Ik heb nu het gevoel dat ik eigenlijk in mijn hart moet hopen dat in Vietnam en Cambodja systemen tot stand zullen komen, zoals het Chinese model. Omdat ik denk dat dat voor die samenlevingen misschien de enige manier is om de problemen op te lossen. Ander punt. Die indoctrinatie, waarmee alles overal plat gekletst wordt. Die monotone repetitie van dezelfde thema’s. Je ziet hele kleine kinderen de lof van Mao bezingen. Dan denk je, die arme schapen, dat is de zondagschool. Tegelijkertijd vraag je je ineens af: wat doen wij met onze kinderen? Dat is in wezen precies hetzelfde. Vanaf de geboorte fluister je ze onze opvattingen over goed en kwaad in. Gegevens die je in een kind stopt om in deze gemeenschap, waarin het hard knokken is, overleefd te blijven.” J. H.: „Maar bij ons is die ideologie niet gekoppeld aan een persoonsverheerlijking of partij-ideologie.” Van M.: „Die persoonsverheerlijking zit er bij ons ook in. Mao vervult de functie van God en die kinderen moeten dezelfde psalmen afdraaien. Dan zeg je ja dat is wel waar, maar het is in China wel een God die aan hun kant staat en waar ze nu mee leven. Chinezen praten elkaar aan dat ze leven in de tijd van Jezus Christus en wetend dat Jezus op aarde wandelt. Dat is bij hun dan Mao. Ik ben er van overtuigd dat het creëren van Mao op dezelfde gronden berust als het creëren van het geloof in Jezus Christus.” Alleen gaat het bij de

persoonsverheerlijking van Jezus om een man die al een tijdje dood is."

J.H.: „Dat vinden humanisten ook niet nodig."

Van Mierlo: „Nou ja het gaat mij er alleen om om vast te stellen dat waar wij een grondige afkeer hebben van datgene wat er in China gebeurt, wij dat best mogen afwijzen onder het mom van die vorm lusten wij niet, maar hij wijkt in principe niet zo vreselijk af van wat wij zelf doen op een hele andere manier. In het westen, hebben wij het primaat van de individualiteit in onze ziel gebeiteld. En als wij schrikken van dingen die in China gebeuren, dan is dat omdat voortdurend dat primaat overhoop gooid wordt. In China is het primaat van de solidariteit nummer één. Daar is men tot de conclusie gekomen dat als dat je eerste motivatie is, dat je dan komt tot een model waarin in China te veel mensen van de honger omkomen. Ik kan niet bewijzen dat er in China best andere middelen zouden zijn geweest om die enorme sterfte tengevolge van de honger terug te dringen. Ik kan alleen vaststellen dat daar een aantal dingen gebeuren voor iedereen, namelijk in leven blijven bijvoorbeeld, iets wat nog nooit eerder is gebeurd en als ik daar dan aan vast koppel dat het daar met bijvoorbeeld de meningsuiting en de beleving van het individu anders gesteld is dan wij als voor bijna noodzakelijk houden, dan ben ik geneigd om dat in ieder geval daar als een aanvaardbare zaak te accepteren. Zij hebben een verleden achter zich van ontzaglijk grote onrechtvaardigheden en van grote ellende met als inzet de dood. Zonder dat achter je kom je waarschijnlijk al niet tot een revolutie. Moedwillig zo'n systeem hier beginnen, zou een complete burgeroorlog betekenen. Niemand kan dat,

wil dat, heeft dat er voor over. Het is ook zeer de vraag of het westerse samenlevingsmodel de mogelijkheden heeft om de problemen waar de wereld in zijn geheel voor staat op te lossen."

J. H.: „Zou je in China willen leven?"

Van M.: „Ik acht dat niet onmogelijk. Van Tijn zei mij in China: als jij naar deze samenleving kijkt en je denkt erover of je zelf in zo'n samenleving zou willen wonen, dan heb je toch de neiging om je zelf — ook in China — weer aan de goede kant van de sociale scheidslijn voor te stellen. Je denkt niet: zou ik hier die landbouwer willen zijn, maar zou ik hier de fractievoorzitter van de grootste partij willen zijn, of iets dergelijks. Dat vertekent het beeld. Eigenlijk moet je denken: wil ik hier nou gewoon die boer zijn. Maar dat is hetzelfde als vragen: wil ik in Nederland boer zijn. Maar je bent geen boer. Met dit soort geestelijke exercities belazer je jezelf gauw."

J. H.: „Heb jij een verklaring voor het feit dat wij veel meer horen van Russische dissidenten, dan van Chinese dwarsliggers?"

Van M.: „Nee. China is ontzaglijk gesloten. Maar ik hou toch vol, dat ik de indruk heb dat je in de Sovjet-Unie een voortdurende bedruktheid tegenkomt. In China heb ik dat nergens gezien. Op de plaatsen waar we geweest zijn, hing een sfeer van hoop en verwachting, van het gaat ons niet slecht. Je hebt de indruk dat ze geloven in de zaak waarmee ze bezig zijn. Een ander punt. Als je in Nederland achter de directeur een fabriek binnenkomt dan heb je toch altijd het gevoel dat ze denken: daar komt de andere kant binnen. Zeg nou maar klassegevoelens. Dat ontbreekt volledig in China. Als je achter een Chinese directeur door de fabriek loopt, dan

komt hún kant binnen. Die directeur zit lang niet op het maximum-inkomen dat in die fabriek verdiend kan worden.

Hij heeft niet het hoogste inkomen, omdat hij directeur is. Daardoor straalt je een hele andere atmosfeer tegemoet. Ik zou best een samenleving willen, waarin dat toch ook bij ons mogelijk is. De eenvoud waarmee daar de top-man functioneert steekt wel erg af bij onze gewichtigheid."

J. H.: „Weet jij hoe het

in te bouwen, dan kun je misschien dit soort dingen voorkomen. Waarbij natuurlijk opmerkelijk is dat er twee figuren zijn die voortdurend alle wisselingen getrotseerd hebben en dat zijn dus Mao en Tsjoë." J.H.: Is China een dictatuur? Van M.: „Ongetwijfeld, ja. Het is een dictatuur waarin voortdurend teruggekoppeld wordt naar gedecentraliseerde eenheden. Ik heb daar een beetje ironisch over geschreven: (En toen ging hij naar de menigten en

Chinese politieke systeem toewijding aan de partij-ideologie bewerkstelligt, zonder dat het zijn toevlucht hoeft te nemen tot openlijke terreurdaden?" Van M.: „Ik heb de indruk — maar het kan ook wel een gebrek aan kennis zijn — dat een Stalinistisch tijdperk van openlijke terreur ontbroken heeft. Ik vind dat een wonder, temeer daar je Stalin in China overal tegenkomt. Als je nou de Chinese revolutie ziet hebben zij in die tijd — in plaats van een consolidator met terreur die die inzakende revolutie in de Sovjet-Unie volgens de Russische leiders nodig had — de opstand tegen zichzelf georganiseerd. In China heeft men niet gekozen voor de Stalinistische weg, maar hebben de machthebbers zichzelf ter discussie gesteld. Het is op zichzelf interessant als een macht de revolutie tegen zichzelf regisseert. Zo komt het althans — enigszins geschematiseerd — op mij over. Iedere revolutie wordt bedreigd door de restauratie en als het je lukt om als het ware voortdurend de revolutie in de revolutie

zei: ik heb een besluit genomen. Ik wil weten of het een goed besluit is. En de menigten overpeinsden het en zeiden: dit is een goed besluit. Alzo wortelt het besluit in de menigten.) Het is een dictatuur, maar met een element dat wij niet gewend zijn van dictaturen."

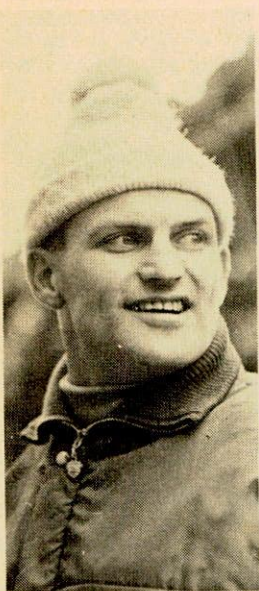
J. H.: „Als je de balans opmaakt over je China-reis wat overheerst dan? Een gevoel van bewondering voor de wijze waarop men er na de culturele revolutie in geslaagd is zoveel mogelijk Chinezen deel te laten hebben aan een beperkte welvaart, of een gevoel van afkeer jegens de ideologische dwang die noodzakelijk lijkt om dat gigantische karwei te klaren?"

Hans van Mierlo: „Duidelijk het eerste. Zonder meer. Ik wil daarmee niet zeggen dat ik dat andere gevoel niet heb, maar het is ondergeschikt aan het eerste. 't Kan best zijn dat ik dat herzie. Het is voor mij een proces dat nog in beweging is en dat ik niet wil afstoppen, maar ik kan het ook niet helpen; het eerste overheerst duidelijk."

Jan Haasbroek

Leen Pfrommer

Voor Leen Pfrommer is nu nog iedere dag hetzelfde. In de zomermaanden wanneer hij zich niet met schaatssenrijden bemoeit telt voor hem slechts de KMA. Daar op de militaire academie is Pfrommer sportofficier. Een functie die hij nu al vele jaren uitoefent.

De naam Pfrommer is de laatste jaren onverbrekkelijk aan schaatssenrijden verbonden. In 1968 leidde hij het bruisende talent van Jan Bols in goede banen en coachte de jonge Drent naar een uitstekende vierde plaats in het Nederlands kampioenschap en hielp zijn pupil zo aan een plaatsje in de kernploeg. Voor de KNSB die de verrichtingen van Bols en Pfrommer met argusogen had gevolgd was dat een fraaie aanleiding om Pfrommer te polsen voor de positie van bondscoach. Er heerste toentertijd niet zo'n plezierige sfeer in de kernploeg. De reeds toen gevestigde vedetten verdroegen de wat stugge aanpak van Huiskes' opvolger Wim de Graaf niet. Daarnaast werd hem een gebrek aan kennis verweten; gevolg Schenk, Verkerk en de anderen wensten zo snel mogelijk een trainer van het kaliber-Huiskes. In Pfrommer vond de KNSB zijn man.

In de vier jaar dat Pfrommer het heft in handen heeft gehad is de Oranje-brigade van de ene triomf naar de andere gesneld. Wereld-, Europese en Olympische titels vielen in de Hollandse schoot en overal waar de mannen uit dat lage landje verschenen verscheen ook een horde supporters die al of niet gewapend met sterke drank het toernooiveld ook vocaal in beslag nam. In die laatste vier, vijf jaar en laten we de periode Huiskes even niet vergeten nam schaatssenrijden in Nederland kortom overal in Europa een enorme vlucht. Het publiek kreeg belangstelling

voor de verrichtingen van zijn geliefde pupillen, de TV begeleidde alles uitstekend en gedurende de wintermaanden zongen we allen uit volle borst het „Heya Keessie” en „Heya Ard”. Maar zie na de wereldkampioenschappen van 1972 die in het Oslose Bislet werden gehouden begonnen diezelfde vedetten van het ijs aan de aftakeling van hun sport. Daar op één van de kamers werd de oprichting van een profgroep besproken. Johnny Nilsson eens zelf een groot schaatssenrijder had via een Zweedse advocaat contacten gelegd met een rijke Amerikaanse groep, die het geld zou moeten fournieren voor de zo op geld beluste groep. Geheel in het geheim werden de besprekingen gevoerd vandaar dat de klap vorig jaar augustus verschrikkelijk hard aankwam toen in Stockholm opeens de oprichting van de ISSL bekend gemaakt werd. De coup leek geslaagd. Vrijwel alle bekende schaatssers, van Ard Schenk tot Johnny Hoeglin, waren omgeturnd. De ISSL leek de slag van de ISU gemakkelijk te gaan winnen. Die hele ontwikkeling heeft de schaatssport geen goed gedaan. Nu een jaar later is de ISSL zelfs verdwenen en draaien de oud-profs zich in allerlei bochten om alsnog een nieuwe organisatie van de grond te krijgen. De directeur van de Haagse ijsbaan de Uithof, Jan Klok, is bezig maar daarnaast zouden ook Amerikanen zich weer gemeld hebben. Kortom er is nog geen duidelijkheid en Ard Schenk, Kees Verkerk en die anderen weten nu nog niet of ze het komende winterseizoen wel op het ijs zullen staan. Want een terugkeer naar de ISU is de eerste jaren niet mogelijk. Leen Pfrommer kent minder problemen. De van origine geboren en getogen Harderwijker is met zijn se-

lectieploeg al weer aan het werk. In Soestduinen — waar de conditietraining wordt gehouden is hij vaak te vinden. En deze maand zal hij met de ijstraining beginnen.

Leen Pfrommer stond vorig jaar voor een moeilijke keus. Van alle kanten werd hij benaderd om trainer te worden van de nieuwe profs. Vooral de rijders trokken hard aan hem, maar Pfrommer weigerde. „Ik ben contractueel nog aan de KNSB verbonden. Ik houd er niet van om tussentijds een contract te verbreken. Bovendien, maar dat moeten we afwachten, zie ik het nog helemaal niet zitten met die profs.” Leen Pfrommer kreeg gelijk al zal hij zich niet op zijn borst slaan dat hij zo goed in het koffiedik heeft gekeken. De kans is enorm groot dat we in het komende winterseizoen slechts amateurs aan het werk zullen zien. In een tijd van een jaar is het schaatssenrijden van een internationaal ijs- of volksfeest gedevalueerd tot een aardige maar voor Jan-publiek niet bijster populaire sport. Het publiek vraagt prestaties en schaatst zich dan massaal achter sportmensen die iets presteren. Daarnaast kwam het nationale gevoel van „wij zijn de sterksten” ook naar voren. Die romantiek is verdwenen. Ard, Keessie, Jan, Eddy en al die anderen zullen in de grote internationale toernooien niet meer bezongen worden. De schaatssport is voorlopig dood. Leen Pfrommer blijft hopen dat hij binnen twee jaar een nieuwe generatie op het ijs heeft. Als dat lukt bestaat de kans dat over een jaar of vijf de schaatssport weer net zo zal gloriëren als voorheen. En dan zal die misstap van een aantal zakenlieden en hardrijders snel vergeten zijn.

Wim Jesse